

Buda Ferenc

A Világ folytatása

Az utóérés folytatása III.

Az immáron másodjára fejezetcímmé előléptetett utóérést nagymértékben elősegítette, sőt siettette az a megváltozott és számomra szokatlanul kellemes körülmény, hogy itt mindkét nem képviseltette magát a diákság körében. Azt ugyan nem mondanám, hogy egyenlő arányban. Bizonyos karokon és szakokon – így például a bölcsészkaron meg a tanárképző főiskolákon – eléggé jellemző volt már akkoriban a lányok túlsúlya. Nagy számban tanultak lányok a medikusok, jogászok, műegyetemisták s az agrárosok között is; talán – a régi hagyományokhoz híven – csak az erdészeti egyetemen, no meg persze a katonai főiskolán volt ez akkor még másképp. (Ma pedig az akkorihoz képest van másképp ez utóbbi helyeken is.)

Évfolyamunkon – remélhetőleg hiánytalanul szedtem össze őket emlékezetem rekeszeiből – az 1955–56-os tanév kezdetén 26:18 volt az arány a lányok javára. Mielőtt egyenként sorra venném mindnyájukat, meg kell említenem, hogy nem tartoztunk mindannyian egyazon korosztályhoz. Ez elsősorban abból adódott, hogy a hallgatók jó néhány szakérettségivel került egyetemre.

A szakérettségi intézményét a háború után (már nem emlékszem, melyik esztendőben) hívták életre. Egyik célja az volt, hogy a kétkezi munkából élő, ám értelmes, törekvő fiatalok számára hosszán tartó kerülőutak és tetemes kásahegyek mellőzésével felsőfokon is biztosítsák a szakirányú továbbtanulás lehetőségét. A másik cél pedig természetesen az, hogy az értelmiségi munkaköröket az új uralkodó osztályá kinevezett munkásság és a (szegény)parasztság soraiból töltsék fel. (A legfőbb, de – érthető okból – kevésbé hangoztatott cél viszont a rendszerhez, magyarán a párthoz, kormányhoz, azaz a pártállamhoz hűség, iskolázott káderréteg, voltaképp egy szellemi mamelukhad kinevelése volt.) A jelentkező és/vagy kiszemelt-kiemelt dolgozó fiatalok számára kétéves kurzust indítottak. Ennek során sűrítve-tömörítve, s kellőképp megválogatva végigvették velük a középiskolai tananyag nagyját. A válogatás a megcélzott szakterület követelményeihez igazodott. Eleve el kellett ugyanis döntenie a tanulónak, hogy miféle pályát tűz ki maga elé, s a két év során elsősorban a majdan ahhoz szükséges tantárgyi ismeretek oktatására helyezték a súlyt. Teszem azt: ha valaki a mérnöki hivatást tűzte ki célul, úgy főleg a fizikát, kémiát, matematikát gyúratták vele, ha mezőgazdának készült, akkor a biológiát is. Ha viszont, mondjuk, tanár

szeretett volna lenni, abban az esetben a tervbe vett szaknak megfelelő tantárgyakat. Így a mieinkkel a magyart meg az oroszot. Ez az oktatási forma természetesen alkalmatlan volt egy tágabb általános műveltség megalapozására; arra önszorgalmúlag kellett külön időt és többleterőt áldoznia annak, akinek erre is kiterjedt a becsvágya. (El ne feledjem: a fiúk-férfiak számára adódott még egy különleges előny a szakérettségiből: ha kellő időben, azaz a hadköteles életkor betöltése előtt jelentkeztek – ez akkor még a 20. életév volt –, ők is megúszhatták a seregben sorkatonaként letöltendő két esztendő.) A mi magyar–oroszos évfolyamunknak mintegy ötöde volt szakérettségis, fiúk meg lányok vegyesen. (Hogy a velünk egy évben kezdő történelem–földrajzosok, továbbá a ttk-sok, no meg az orvosegyetem s a mezőgazdasági – akkor még – főiskola hallgatói körében milyen volt ez az arány, arról nincsenek adataim.) Képesség, célirányos szorgalom és kitartás tekintetében egymástól nem kevés eltérést mutattak a szakérettségisek, s legalább két-három esztendővel idősebbek voltak az évfolyamtársaiknál, de nem tartoztak egytől egyig azonos évjáráshoz. Egy valami azonban mindnyájukat megkülönböztette a többiektől: ők már dolgozó emberként ültek vissza az iskolapadba, ezért más-más mértékben ugyan, de több élettapasztalattal rendelkeztek, mint mi. Időközben, sajnos, néhányan ezért vagy azért kimaradtak, lemorzsolódtak. Olyan is akadt köztük (amiképp a „rendes” hallgatók közt is), aki az 56–57 fordulóján táján kínáló lehetőséget kihasználva Nyugatra távozott. Aki viszont kitartott a tanulás mellett, az tisztességgel végiggyúrta a négy esztendőt. (Akkor még csak négy évből állt az egyetem mindkét karon.)

Bőven benne járok ugyan az emeritusi életkorban, de professzor nem lett belőlem. (Biztosra vehető, hogy már nem is lesz.) Most mégis, mintha az lennék, „katalógust”, azaz létszámmellenőrzést tartok. Persze, csak úgy, magamnak: hogy újra felidézsem egykori évfolyamtársaim arcát, nevét, alakját. Néhányuk előhívása nem ütközik semmilyen nehézségbe. Pontosabban: elő sem kell hívni őket, hisz itt vannak lelki látómezőmben azóta is. Másokon valamelyest több a töprengeni-valóm, s egy-két adatnak, vonásnak még így is híjával maradok. (Szégyen, nem szégyen: olyan is akad köztük, akinek a vezetéknevéen hónapokig törtem a fejem, mígnem egy napon egészen váratlanul az eszembe ötlött. Mentségemre szolgáljon, hogy ő a második évfolyamot már el sem kezdte velünk.) A legkevésbé sem tipródok azon, hogy egy ilyen névsorolvasás (aminővel már az előző lapokat – sőt előző könyvemet is – eléggé megtűzdeltem) hordoz-e magában egyáltalán valamiféle – bármiféle – irodalmi értelmet vagy értéket. Ezek az emberek az én világom részei (itt akár így is folytathatnám: s ebbéli minőségükben egy-egy világrész mindegyikük), s az elmúlás – elmúlásom – felé vezető út jelenlegi szakaszán jó próbatétel számomra, hogy meggyőződjem felőle: belátom-e még – s ha igen, mennyire – ezt a világot. Lássuk hát a névsort, de ezúttal a lehető legszűkszavúbban. Vagyis: az ábécérendbe sorolt nevek mellett csupán azt tüntetem fel (ha tudom), hogy honnét jött a megnevezett személy (a hely számomra ismeretlen vagy általam elfeledett voltára kérdőjel utal), s hogy szakérettségis (sz.) volt-e. Ha már – tudtommal – nem él a név hordozója, azt kereszttel (†) jelzem. Más-más mértékben ugyan, de mindnyájan megjelennek még ezeken a lapokon, így hát egyelőre többet most nem mondok róluk. Akkor hát – katalógus:

Arday Lajos (Nyíregyháza)
Bak Mária (Hódmezővásárhely)
Bánszki János sz. (Nyíregyháza, Tamás bokor)
Bereczki Lívía (?)
Bihari Erzsébet (Debrecen)
Buda Ferenc (Debrecen)
Buzáky Judit (Debrecen)
Csiker Márta (Kaposvár)
Dala Mária (Mezőkövesd)
Fekete Márta (Debrecen)
Gulyás József sz. (Tömörkény)
Ipacs Margit (Eger – Andornaktálya)
Jakab Béla sz. † (?)
Jakó Mária † (Sárospatak)
Juhász Ferenc (Miskolc)
Kemény Géza † (Tata)
Keresztes Éva (Szentés)
Kiss János (Debrecen)
Klich Imre † (Gyömrő)
Kolozsvári János (Komádi)
Kornya László (Debrecen)
Kovács Marianna (Debrecen)
Kovács Mihály sz. (?)
Kuczor Mária (Vác)
Litauszki Mihály sz. † (Szarvas)
Lokodi Magdolna (Gyöngyös)
Mátyus Magdolna sz. (?)
Mészáros Márta (?)
Moldván György (Nyíregyháza)
Nádpör József † (Bököny)
Nagy Piroska (Csökmő)
Nagy Zoltán (Szombathely)
Nehéz Róza sz. (?)
Nyáry Erika (Debrecen)
Palotai Erzsébet sz. (?)
Papp Tamara (?)
Pesti Gizella (Budapest – Debrecen)
Polner Kornélia (Újiráz)
Rausch László (Baja)
Sajtos Ilona (?)
Somfalvi Klára (Dombóvár)
Szunyi Eszter sz. (Mindszent)
Tacsi Ferenc sz. (?)
Varga Mária † (Kisújszállás)

Talán kitetszik ebből a felsorolásból, hogy – néhány dunántúlit, Pest környékit és dél-alföldit kivéve – évfolyamunk nagyjából a debreceni egyetem vonzókörzetéből toborzódott össze. Sorsok, sorstörédek rajzolódhatnak ki, ha tudnám s leírnám, ki miért került épp Debrecenbe a Dél-Alföld vagy a Dunántúl tőlünk legtávolabbi csücskéből. Mint ahogy abból is, ha nyomon lehetne követni a menet közben leszakadók, kimaradók további útját. Nem tudom például, vajon miképpen alakult Bánszki Jancsi, Kovács Miska és mások további sorsa, akik nem járták végig a többiekkel. Arról sincs fogalmam, hogy például Rausch Lacit, Gulyás Jósikát, Szunyi Eszti miatt épp Debrecenbe vették fel, s miért nem a Bajához, Tömörkényhez, Mindszenthez sokkalta közelebbi, sőt a két utóbbival szomszédos Szegedre. A Kuczor-ikreket (igen: Kuczor Vali ikertestvére meg az orvosgyetemen tanult), szóval őket valószínűleg a betelt létszámra hivatkozva nem fogadta be a Vácról akár napi bejárással is elérhető ELTE, illetve SOTE. (Még egy zárójel. A Vali keresztnév itt nem elírás következménye: a lányok közül néhányat a hivatalostól eltérő szólító névvel illettek a többiek. Nagy Piroska például „Sári” volt, Dala Mari meg „Piri”, sőt „Pirinyó” – ami az ő esetében s a természetét illetően ráadásul igazodott is a névadás őseredeti szempontjaihoz – és így tovább; bár több példa most nem jut eszembe.)

Úgy gondolom, hogy nem a régmúlt idők megszépítő távlata teszi: évfolyamtársaim egyikével sem voltam haragos, kiváltképp nem gyűlölködő viszonyban. Alakjuk, személyiségük ma már nem egyforma élességgel jelenik meg előttem, hiszen a hozzájuk fűződő viszonyom sem volt azonos sem színezetét, sem pedig fokozatát tekintve. A rájuk való emlékezést azonban elsősorban a szeretet jó érzése határozza meg, s ha valami disszonancia itt-ott mégis megjelenik, az bizonyosan nem tőlük, hanem belőlem ered. Ha másért nem, úgy a jókor kimondott jó szó vagy a helyénvaló cselekedet hajdani oktan elmulasztása miatt. (A magam mulasztásaira gondolok, természetesen.)

Tanév kezdetén a felsoroltak közül legelőször Lokodi Magdival elegyedtem szóba. Világosszöke, rövid hajú, kék szemű lány volt, nem épp magas növésű (ez utóbbit abból gondolom, hogy *felnézett* rám, s úgy mosolygott). S igencsak valószínű, hogy kettőnk közül ő volt az, aki megszólította a másikat – ha jól emlékszem – a második emeleti XII. tanterem ajtaja előtt, ahol talán épp Jakab László tanár úr előadására vártunk. Akkori rövid beszélgetésünk szavait, mondatait bajosan sem tudnám már felidézni, ám azt nyomban megtudtam tőle, hogy gyöngyösi lány. (S nyilván magam sem titkoltam el előtte, hogy én meg helybeli vagyok.)

Úgy szintén az első napokhoz kapcsolódik egy holtig tartó barátság kezdete is. Talán épp a két óra közti szünetben szúrtuk ki egymást egy sűrű fekete hajú, domború homlokú, erőteljes állú, zord tekintetű fiatalemberrel. Egy-két ujjnyival magasabb volt nálam, de nyakas-egyesre kihúzott tartása még magasabbnak mutatta. Kékre borotvált arca láttán, mélyen dörmögő basszusa hallatán azt hittem, ő az idősebb kettőnk közül. Néhány szó után kiderült, hogy szó sincs róla: induló évfolyamunk legifjabb tagjával ismerkedtem meg. Ugyanis épp csak a tizennyolcat tölti be szeptember 8-án, s így még csupán a gimnázium negyedik osztályát kellene most elkezdenie. Szülei azonban annak idején nem akarták,

hogy évet veszítsen, így alig hatévesen beírátkák az első elemibe. Megtudtam tőle azt is, hogy Tatáról jött, az édesapja agronómusként dolgozik egy állami gazdaságban, de már a háború előtt is uradalmi gazdatiszt volt, s hogy odahaza van még egy húga s két öccse. Kiderült továbbá, hogy ő is verseket ír. Hamarosan meg is mutatott belőlük néhányat, én az enyémeiket úgy szintén, s ez még inkább egymás társaságába vonzott bennünket. Egy-két mondat után az is kiviláglott, hogy első pillantásra kissé baljósnak tetsző megjelenése a legkevésbé sem tükrözi a lelkivilágát. Nála aztán szinte megmosolyogtató módon érvényes volt az a – jobbára egyébként is gunyoros vagy tréfás értelemben hangoztatott – mondás, miszerint „a zord külső érző szívet takar”. Vissza-visszafog még térni ezeken a lapokon az én Kemény Géza barátom. Legalább ennyit azonban már most el kell mondanom róla: kiváló tehetségű költő volt, nagyszerű tanár, hűséges barát, s a legjobb emberek egyike, akikkel valaha is összehozott a sors. Tíz éve múlt már, hogy hiányzik az életemből. Ezt akár meg is szokhattam volna. Mégis szinte várom olykor a lehetetlent: hogy mélyen zengő, dörmögő hangja egyszer csak újra felhangzik a telefonomban.

Évfolyamunkat három tanulócsoportha osztották. Ennek az volt a célja, hogy a szemináriumi foglalkozásokon élénkebb aktivitásra lehessen serkenteni a hallgatókat. Alig több mint egy tucatnyi résztvevővel egyetlen hosszú asztal körül ez sokkalta könnyebben megvalósítható, mint egy tágas előadóterem egymással párhuzamos padosrait betöltő tömeg esetében. (Mennyivel jobb hatásfokkal folyhatna a tanítás az általános meg a középiskolákban is, ha a gyerekeket – takarékosági meg egyéb okokra hivatkozva – nem zsúfolnák össze 35-40 fős osztályokba!) Én a 3. számú csoportba kerültem. Ennyi év után bizony erősen bele kell gondolnom, hogy pontosan, s főleg hiánytalanul felidézhessem, kik voltak még tagjai ennek a csoportnak.

Bak Mari egész biztosan ott ült a hosszú asztal túlsó oldalán, nagyjából szemközt velem. (S ez az elhelyezkedés aztán csakhamar bizonyos következményeket vont maga után – de ne szaladjunk előre.)

Dala Pirinyó úgy szintén ebben a csoportban jeleskedett. Ne ironikusan értsük: évfolyamunk legjavához tartozott ez az éles eszű, vasszorgalmú kis mezőkövesdi lány. Eggyel följebb a nővére is a bölcsészkaron tanult, ő maga pedig utóbb Lothringer Lacihoz ment feleségül, aki műfordítói tevékenysége révén Lothár Lászlóként vált ismertté; Éva lányuk a Magyar Rádió munkatársa.

A tömörkényi születésű és illetékességű Gulyás Jóska szakérettségiseink egyikeként a kovácsszakmát hagyta félbe az egyetemi tanulmányok kedvéért. Nagy tenyerű, derék termetű, egyenes, nyílt természetű fiú volt, Csepel motorkerékpárja s alkalmanként meg-megszólaltatott harmonikája még többletnépszerűséget is szerzett számára, főként a lányok körében. Életútjára – ami bizonyos tényezők alakulása folytán az enyémet sem hagyta érintetlenül – a maga idejében majd visszatérek.

Juhász Feri – nyílt tekintetű és eszű, nyúlánk, de fél lábára sánta fiú – a miskolci Földes Ferenc Gimnáziumban érettségizett, s tanárként végül oda is került vissza. Jó ideje nyugdíjaséveit éli már ő is, s úgy lehet: fél évszázadnál több idő telt el legutóbbi (utolsó...?) személyes találkozásunk óta.

Kemény Gézáról fentebb már szoltam. (S minden bizonnyal a későbbi fejezetekben is szólni fogok még.)

Nádpör Jóska a szomszédos Szabolcs megye déli peremén, a Hajdúhadház melletti Téglástól mindössze hat kilométernyire fekvő Bököny nevű faluból jutott be az egyetem bölcsészkarára. Nem tartozott évfolyamunk eminensei közé, ám becsülettel végiggyúrta a négy esztendő. Csendes, békés természetű fiú volt, csupán az az – általa méltánytalannak ítélt – körülmény hozta ki a sodrából tanulmányai befejeztével, hogy középiskolai tanári diplomával csak a falujában kapott állást. Ennél nagyobb csapás volt számára az, hogy feleségét még fiatalon elvesztette. Ma már róla is csak múlt időben beszélhetünk.

Nagy Piroska a bihari Sárrét szülöttként Csökmőn nevelkedett. Évtizedek múlva, amidőn egy alkalommal a Csökmőhöz közeli, de már békési Szeghalmon jártam, az ottaniaktól tudtam meg: a csökmőieket az egész környéken széltiben azzal csúfolják már emberemlékezet óta, hogy ki akarták húzni a sárkányt a nádasból. Mutattak is nekem a könyvtárban egy korabeli rajzot, ami ezt az elszánt cselekményt ábrázolta. Piroska azonban soha nem tett említést falubeli őseinek sárkányhúzó tevékenységéről. Férjével együtt – aki talán egy vagy két évvel előttünk járó egyetemi kollégánk volt úgyszintén, ám akinek teljes neve most nem jut eszembe – elköltözött Ózdra, de már sok-sok éve hallottam híret annak is, hogy özvegyen maradt.

Nagy Zoli jött talán a legmesszebről közibénk: Szombathelyről. Édesapja tanárember volt, ő pedig az atyai hivatás folytatójaként ugyancsak a vasi székhely egyik gimnáziumában kezdte meg tanári pályafutását. Aki az ő sajátos, fanyar humorát ismerte, az meg sem lepődik azon, hogy angol szakosként. (Hogy az oroszból miként lett angol – avagy német, francia, latin stb. –, arra majd visszatérünk.) Nyugdíjba azonban már a Tanárképző Főiskoláról került. Szombathelyről pedig néhány éve Esztergomba, a gyermekeikhez.

Nehéz Rózáról, erről a – többieknel talán két évvel korosabb – csendes, zárkózott, eléggé befelé forduló lányról keveset tudok mondani. Szakérettségisként jutott be (már nem is tudom: vajon Békés vagy Csongrád megye valamelyik falujából-e) az egyetemre, s nem kevés küszködést hozott számára az ott töltött idő. Tudtommal ki is maradt. Sorsa, további életútja nem ismeretes előttem.

Somfalvi Klári megint csak a dunántúliak számát gyarapította: dombóvári volt. Kiejtésén is érződött valamelyest, hogy nem a nyírségi homokbuckák vagy a hajdúsági löszhát, hanem a tolnai dombvidék szülötte ez a nevetni gyakran szerető, kedélyes, olykor csipős nyelvű lány. Tanárként hazament szülővárosába, s ott él nyugdíjasként ma is.

Szunyi Esztike – barna hajú, barna szemű, de fehér, pirulós bőrű, kicsi lány – egyike volt a szakérettségis hallgatónak. Mindszentről jött el Debrecenbe, s a többi „vidéki”-vel együtt a Benczúr utcai diákszállóban lakott. Odahaza – ahogy említette – volt egy Balázs nevű öccse. Csoporttársi kapcsolatunk röpke időre egyéb jelleget is öltött, ám aztán ez abbamaradt. Úgy tudom, hogy utóbb a tanulmányait is félbeszakította. Minthogy az én utam közben nagyot fordulván messzire kanyarodott a többiekétől, Esztike életének későbbi alakulása kívül esett a látókörömön.

Tacsi Feri is szakérettségis volt, meglehetősen hátrányokat kellett hát ledolgoznia ahhoz, hogy az évfolyam derékhadával lépést tartson. Nem adta fel: az 59-ben végzetek aranydiploma-osztásánál – amint megtudtam – ott volt ő is. Egyéb részleteket azonban nem tudok róla. Például azt sem, hogy az egyetemi évek után hová került. Azt pedig, hogy honnét is jött közénk, ha netán tudtam is valamikor, már elfelejtettem.

Varga Mariról viszont pontosan tudom, hogy kisújszállási lány volt. (Le sem tagadhatta volna nagykun mivoltát: 20-25 évvel később Kazakföldön láttam hasonló arcokat – még ha az övé nem is volt annyira jellemzően közép-ázsiai, mint hírneves földijéé: Csukás Pistáé.) Évfolyamtársunkhoz, Moldván Gyurihoz ment feleségül, s Nyíregyházán telepedtek meg. Egyszer rég, valamikor a 60-as évek eleje táján futólag jártam is náluk, gyönyörű szép, sötét hajú, mandulaszemű kicsi lányuk volt, most is szinte látom magam előtt. Az a kicsi lány minden bizonnyal jó ideje asszony lehet. Mari viszont, szegény, már régóta halott.

Végigarszolván évfolyamtársaim (remélhetőleg teljes) névsorán, s valamelyest ráközelítvén a csoporttársakéra, nem csupán, mint gondolom, az Olvasóban, de a szerzőben is újólag fölmerül a kétség (akárcsak ezt megelőző könyvem iskolatársakat lajstromozó lapjainál): egyáltalán van-e értelme az efféle felsorolásnak? (Azonfelül persze, hogy az ember fia már-már gyermekes buzgalommal törekszik rá, hogy próbának vesse alá romlandó emlékezetét.) Való igaz: egy puszta névsor inkább válhat többlet helyett teherterétellé. Csakhogy e nevek mögött sorsok, fölfelé ívelő, lefelé tartó, vagy épp félbeszakadt pályák, életutak, változatos arcok és személyiségek, sikerekkel és kudarcokkal teli történetek tolonganak: maga a százezer színű élet, s az egymással szinte kibogozhatatlanul összefonódott szálakból egybeszótt történelem. (Más kérdés persze, hogy ezekből a színekből és szálakból mennyi fog megmutatkozni, mire ennek a könyvnek is a végére jutok.)

Mindenesetre az egyetemi létforma számomra akkor – még az általános szellemi élet ötvenes évekbeli csökött volta ellenére is – egészében sokkalta érdekesebbnek mutatkozott az előzőekhez képest. (Leszámítva persze a korábban már futólag említett „kényszer”-tantárgyakat – ámbár talán még ezeket is színesebben elő lehetett volna adni.) Elsősorban kiváló tanáraink javára írom, hogy már az első előadásoktól kezdve szinte ugrásszerűen megnőtt a nyelvészet iránti érdeklődésem. (Ez az érdeklődés – jöllehet az egyetemi évek során érdemjegyekben alig tükröződött, s tudományos munkát e téren soha nem végeztem – azóta is elevenen él bennem, s úgy hiszem: költői-írói-fordítói munkámnak sem vált-válik kárára.)

A kötelezőkön túli foglalatosságaink közül a választható francianyelv-órakról már beszéltem. Itt még kettőt említek meg. Valamikor az első félév eleje-közepe táján új tagokat toboroztak az egyetem énekkarába. Egykori általános iskolai fiú énekkarunktól, továbbá a csupán férfiakból álló Városi Dalárdától eltérően (amely utóbbinak éveken át Apám is egyik oszlopos tagja volt a tenor szólamban) ez már felnőtt vegyes kar volt. Erősen valószínű, hogy a közös éneklés iránti őszinte, belülről fakadó vonzódáson túl a kórus *vegyes* – azaz kétnemű – volta is munkált bennem, amikor jelentkeztem. Hogy rajtam kívül kik énekeltek még ott

az egyetemi hallgatók közül, arról jóformán semmi emlékképem nem maradt. (Az egy évfolyammal fentebb járó Kozel Lídia minden bizonnyal: szólóéneklésre is alkalmas, igen szép, szoprán hangja volt. Ám hogy az úgyszintén kítúnó hangú Vass Laci – akivel alig másfél esztendő múlva igencsak egybebonyolódott a sorsunk – énekkari tag volt-e vagy sem, azt már meg nem mondanám.) Gulyás György karnagy úr (ki ne ismerné e nevet?) foglalkozott velünk. Röpké hangpróba után – bár én kissé magasnak éreztem ezt a hangfekvést – nekem a tenor szólamban jelölte ki a helyemet. Ha jól emlékszem, heti két alkalommal jöttünk össze próbára. Kodály Zoltán Weöres Sándor *Öreg*ek című versére komponált kórusművét gyúrta-gyúratta velünk. Keményen, alaposan, lelkiismeretesen megdolgoztatott bennünket, ám az, hogy a próbákon kívül előadtuk-e valaha is ezt a lírai voltában is drámai erejű, szép darabot, bizony, már kihullott az emlékezetemből. Az énekkari próbák egy idő múlva félbeszakadtak, Gulyás karnagy úr is elkerült tőlünk (utóbb a városból is, ami közbeeső állomása lehetett életének valahol Tarhos meg Budapest között).

Úgyszintén zenével kapcsolatos a másik, „nem kötelező” foglalkozás. Hankiss János professzor úr tartott egy fakultatív előadás-sorozatot az operairodalomról. Minthogy leckeönyvemben ennek semmi nyoma nincsen, így csupán az dereng föl emlékezetemben, mintha itáliai szerzők műveit ismertette volna az érdeklődő, ám csekély létszámú, s zeneileg többnyire pallérozatlan hallgatóság előtt. Donizetti, Verdi neve és munkássága merül föl leginkább, de Mascagni meg Puccini, azt hiszem, már sorra sem került. (Holott Giacomo mester *Tosca*ját talán épp akkortájt tűzte műsorra a Csokonai Színház operatársulata.)

Egyetemi pályafutásom kezdetéhez köthető első nyilvános szerepléseim egyike is. A félév vége felé, valószínűleg decemberben, de még a karácsonyi szünet előtt, műsoros estet szervezett az egyetem DISZ-bizottsága. (Hogy miért épp a DISZ-bizottság, annak sora van, ám ennél itt most ne ragadjunk le.) Szavalatok s énekszámok hangzottak el az esten. Hézagok képek és hangok maradtak meg bennem az egészről, de az szinte bizonyos, hogy az imént említett Kozel Lídia Grieg *Peer Gynt*tjéből Solveig dalát énekelte el, igen szépen, s Vass Laci is előadott egy operaáriát. (Hogy melyiket a sok közül, arra talán már ő maga sem emlékezne – ha élne.) Valószínűleg Csiker Márti is mondott ekkor verset. Bölcsészkarunk pályakezdő s helyel-közzel már publikáló költői a saját műveikből olvastak föl. Kertész Laci akkori szereplésében szinte biztos vagyok, de Bényei Jóska vagy Rózsa Bandi – nem Endre: András! – sem igen maradhatott ki a műsorból. (Ők akkor másodévesek voltak már.) Azon esztendő tavaszán közölte néhány versemet első ízben az *Alföld*, s hogy költői öntudatom az idő tájt erősebb volt, mint néha manapság, arra világosan emlékszem, de arra, hogy az esten melyik korai versemet zengedeztem el a népes hallgatóság előtt, arra még haloványan sem. A felcsattanó tapsot viszont nem felejtettem el. No meg persze azt sem, hogy az est végeztével a teremből kifelé jövet odalépett mellém legidősebb évfolyamtársunk, a szarvasi Litauszki Miska (egyazon évben született a költő Juhász Ferencsel, így az idén, 2012-ben lenne – ha élne – 84 éves), vállamra tette a jobb kezét, s így szólott hozzám: „Ferikém, belőled nagy ember lesz.” Olyan őszintén mondta, hogy szinte elhittem neki.

Az említett tavaszt követően többször is megjelent az *Alföld*ben egy-két verssem. Attól kezdve – főleg már egyetemistaként – rendszeresen el-eljártam a debreceni írócsoport szerda esténkénti összejöveteleire az Arany János utcába. Ott a már „befutott”, vagy az életkoruknál s megjelent műveiknél, bizonyos esetekben pedig egyéb tényezőknél fogva annak számító személyeken kívül (vásárhelyi Pákozdy Ferenc, Kiss Tamás, Tóth Endre, Koczogh Ákos, Mocsár Gábor, Julow Viktor, Kiss Antal, Boda István, Nagy – későbbi írói nevén: Zám – Tibor, Danyi Gyula, Fábíán Sándor; ám e névsor még nyilván kiegészítésre szorulna, például annak a középkorú, vaskosan zömök férfiúnak az általam elfelejtett nevével, akinek egyetlen megjelent sorát sem olvastam soha, de akiről mindannyian tudtuk, hogy a hatóság megbízásából fülel beszélgetéseinkre), szóval rajtuk kívül olyanokkal is egy asztal köré ülhettem, akik néhány publikációval, s egy vagy két évfolyammal előttem jártak ugyan, de velem egyazon időben koptatták az egyetem padjait, s hozzám hasonlóképp pályakezdők voltak. Bényei Jóskát, Rózsa Bandit, a fiatalon, mindössze 35 évesen, tragikus baleset következtében eltávozott Kertész Lacit az előző bekezdésben már említettem. Hozzájuk sorolnám még Tóth Bercit, aki később a versírással felhagyott ugyan, de magyartanárként kitartó s odaadó hűséggel szolgálta az irodalmat. Sebők Vilmával és Lothringer Lacival toldhatjuk még ki ezt a (bizonyára így sem teljes) névsort. Vilma neve utóbb már nem került a szemem elé. Laci viszont – ahogy erre fõntebb utaltam – Lothár néven főleg német műfordításai révén vált országosan ismertté

Kalász Laciról külön lélegzettel kell szólnom. Épp egyetemre járt akkor (bár ez az állapot csupán átmenetinek számított az életében), viszont a többiekhez képest őt a legkevésbé sem lehetett afféle „lány körmű” pályakezdőnek tekinteni: idejekorán rátalált a saját hangjára, s talán nem állok egyedül azzal a róla kialakult – s tapasztalatból eredő – meggyőződésemmel, hogy már kezdettől fogva készre kihordott, „igazi” versek kerültek ki a keze alól.

Itt hozom szóba azt is, hogy akkortájt az *Alföld*ben jelentkező fiatalok közül Ratkó Jóska verseire kaptam még föl a fejemet. Első személyes találkozásunkra azonban csak évek múltán került sor, még hozzá nem Debrecenben, nem Nyíregyházán, nem Nagykállóban, még csak nem is Pesten, hanem Pécsen, az (akkor még jócskán) fiatal írók tanácskozásán. Ő volt az, aki megszólított, s tudtomra adta azt is, hogy az *Alföld* óta figyel rám. Akárcsak én őreá.

A fejezetcímme emelt utóérésnek – az írói-költői készülődésen kívül – természetesen egyéb tényezői is mihamar működésbe léptek. E tényezők számomra egyik legfontosabb kezdeti helyszíne az orosz tanszék egyik szobája volt: itt ült össze napi rendszerességgel tanulócsoportunk az orosz nyelvtani, illetve nyelvgyakorlati szemináriumokra. A helyiség csaknem teljes hosszát betöltő asztal két oldalán helyezkedett el a hallgatóság, az ajtóhoz közelebbi végén pedig a tanár. A tágas előadótereméhez képest meghitt, már-már bensőséges térarányok s az elhelyezkedés módja jóvoltából a figyelem közfeltűnés nélkül volt megosztható egyfelől oktatónk fejtegetései, illetve számon kérő vagy puhatolózó kérdései, másfelől valamely szemközt ülő *másnemű* csoporttárs véletlenül – netán készakarva – ránk irányuló tekintete között. Megesett, hogy a szembogarak és szivárványhártyák illetén összevillanásai egyéb jellegű találkozásokba torkollottak.

Nos, még csak halványan sem emlékszem rá, mely szóval fejeztem ki közeledési szándékomat Bak Marinak, ám ennek előzménye az volt, hogy észrevettem: rám néz az asztal túloldaláról. Talán pontosabb, ha így írom le: gondosan vezetett jegyzeteiből rám-rámemeli a tekintetét. Nagy, barna szeme volt Marinak, s én valami ábrándozást, vagy arra emlékeztetőt véltem fölfedezni abban, ahogy időnként, sőt mind gyakrabban oda-odapillant. Hamarosan együtt kezdtünk járni. Megtudtam tőle, hogy Hódmezővásárhelyről jött, s leginkább az angol és amerikai irodalom érdekli. (Nagy kedvvel beszélt például Hemingwayről.) Elmondta továbbá, hogy édesapját Bak Mihálynak hívják, és fodrász, mire tudára adtam, hogy az én második nevem is Mihály. Ez a közös pont sem vitt azonban igazán közel hozzá. Kedves, okos és jólelkű lány volt, s aligha ő tehetett róla, hogy együttjárásaink nem támasztottak bennem mélyre ható, viharos érzéseket. Végül a találkozások is félbeszakadtak. Vagyis hát, ne szépítsünk a dolog valódi arcán: én maradtam el mellőle, ráadásul anélkül, hogy egy árva szót szoltam volna. Nem volt ez tiszta lépés részemről; ma is elfog a szégyen, ha rágondolok.